

Από το τραύμα της προσφυγικής μνήμης στην ιστοριογραφική τεκμηρίωση

ΤΟΥ **ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΛΦΑ***

Στο πυκνό και καλογραμμένο βιβλίο του Βλάση Αγτζίδη με πλούσια υποσελίδια τεκμηρίωση και με έναν λόγο περιεκτικό, απλό και λιτό, παρακολουθούμε το διάστημα 1920-1923, το διάστημα δηλαδή που ξεκινά με τη Συνθήκη των Σεβρών και ολοκληρώνεται με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία σηματοδοτεί το τέλος της Μεγάλης Ιδέας αλλά και την εκδίωξη του ελληνικού εθνικού στοιχείου της Μικράς Ασίας.

Οι πρώτες σελίδες του βιβλίου αφορούν το διεθνές πλαίσιο της μικρασιατικής πρόκλησης, όπως την αποκαλεί ο συγγραφέας. Ακολουθεί η ενότητα «Σοβιετική Ρωσία: Από τη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ (1918) στο σύμφωνο συνεργασίας με τους κεμαλικούς (1921)», στην οποία ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις απόψεις της Ρόζας Λούξεμπουργκ (στα καθ' ημάς τις απόψεις αυτές εξέφραζαν ο Γεώργιος Σκληρός και ο Δημήτρης Γληνός), η οποία ήδη από

«Οι Έλληνες του Πόντου, της Σμύρνης, της Νότιας Ρωσίας και του Καυκάσου όπως και της Κωνσταντινούπολης ήρθαν σε επαφή με τα σοσιαλιστικά ιδεολογικά ρεύματα πολύ πριν μετατραπούν σε πρόσφυγες», τεκμηριώνει ο Αγτζίδης

το 1890 «αρχίζει να υποστηρίζει ανοιχτά τις φιλοδοξίες των καταπιεσμένων εθνοτήτων στην Τουρκία για μια ξεχωριστή πολιτιστική ύπαρξη» (σ. 172). Η ίδια μιλά για τον τουρκικό милитарισμό ως εξάρτημα του πρωσικού-γερμανικού милитарισμού και καταδικάζει τη γερμανική προσπάθεια αναγέννησης της Τουρκίας ως μια «καθαρή

Ο Βλάσης Αγτζίδης με την εδώ και σαράντα χρόνια πυρετώδη ενασχόλησή του με το ζήτημα των προσφύγων κατάφερε να θέσει στη δημόσια συζήτηση το προσφυγικό πρόβλημα, άλλοτε θέμα-ταμπού για τους περισσότερους ιστορικούς, ενώ οι απόψεις του ενισχύονται τα τελευταία χρόνια τόσο από τις δημοσιεύσεις Τούρκων ιστορικών όσο και από τη σύγχρονη βιβλιογραφική έρευνα

HTTPS://MIGRATION.GOV.GR/ARCHIKI/MIKRAΣIATIKI-KATAS-TROFI-00-CHRONIA/

τεχνική προσπάθεια γαλβανισμού ενός πτώματος» (σ. 179).

Οι πιο ενδιαφέρουσες και ασφυκτικά επίκαιρες –πολιτικά, ιστορικά και πολιτισμικά– σελίδες του βιβλίου είναι αυτές που αναφέρονται στις ενότητες «Πρόσφυγες του '22 στη "μητέρα πατρίδα"» και «Πρόσφυγες στη Ρωσία και στην ΕΣΣΔ» (σσ. 217-360). Πώς αντιμετωπίστηκαν οι πρώτοι πρόσφυγες που έφταναν στην Ελλάδα; Αρνητικά έως εχθρικά όπως αποδεικνύουν τα κείμενα της εποχής: οι πρωτοφασιστικές ομάδες των επίστρωτων του Δ. Γούναρη και Ιωάννη Μεταξά οργάνωναν πογκρόμ κατά των προσφύγων του πρώτου διωγμού (1914-1918) με την κατηγορία του βενιζελικού. Από την άλλη, ακόμα και το Εργατικό Κέντρο Αθηνών σε ψήφισμά του (21.8.1914) θα ανακοινώσει στα εργατικά σωματεία της Ελλάδας «να μην επιτρέπεται εις τους πρόσφυγες να εργάζονται εις τας εργασίας εντοπίων εργατών».

Εξαιρετικά πλούσια είναι και η προϊστορία των μετέπειτα προσφυγικών πληθυσμών – κάτι που αγνοείται από τους περισσότερους. «Οι Έλληνες του Πόντου, της Σμύρνης, της Νότιας Ρωσίας και του Καυκάσου όπως και της Κωνσταντινούπολης ήρθαν σε επαφή με τα σοσιαλιστικά ιδεολογικά ρεύματα πολύ πριν μετατραπούν σε πρόσφυγες» τεκμηριώνει ο Αγτζίδης (σ. 253). Ήδη από την αστική επανάσταση του 1905 στη Ρωσία και στον απόηχο της ο Γιώργος Φωτιάδης θα γράψει το πρώτο ελληνικό αντικαπιταλιστικό θέατρο *Ο Λαζάραγας ή Τα σκοτάδια*. Από την Οκτωβριανή Επανάσταση προέρχεται

ΒΛΑΣΗΣ ΑΓΤΖΙΔΗΣ
Μεταξύ Σεβρών και Λωζάννης Πλευρές της μικρασιατικής τραγωδίας
Σελ. 416
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, 2024

και ο Ανδρόνικος Χαϊτάς, γραμματέας του ΚΚΕ από το 1927, τον οποίο θα αντικαταστήσει μετά τη σύλληψή του ο επίσης πρόσφυγας Νίκος Ζαχαριάδης. Στους πρώτους σοσιαλιστές ανήκει ο Γιάννης Πασαλίδης, μετέπειτα πρόεδρος της ΕΔΑ, ενώ ο Γεώργιος Σκληρός έλαβε μέρος στην Επανάσταση του 1905 και μαθητής του υπήρξε ο σπουδαίος παιδαγωγός Δημήτρης Γληνός. Γληνός και Σκληρός ήδη από το 1909 χαρακτηρίζουν το νεοτουρκικό κίνημα ως ένα απειλητικό εθνικιστικό κίνημα μιας στρατιωτικής γραφειοκρατίας. Στον χώρο του Καυκάσου εμφανίστηκαν ακόμα και ελληνικά πολιτικά κόμματα, οι προκηρύξεις της Ελληνικής Κομμουνιστικής Ομάδας Οδησού είχαν ως καθοδηγητή έναν Πόντιο από το Καρς, τον Παναγιώτη Τομπουλίδη. Στην περιοχή της Αζοφικής, στο αναρχο-αγροτικό κίνημα του Νέστορα Μαχνό οι Έλληνες ήταν σημαντική πληθυσμιακή ομάδα.

Ο Βλάσης Αγτζίδης με την εδώ και σαράντα χρόνια πυρετώδη ενασχόλησή του με το ζήτημα των προσφύγων κατάφερε να θέσει στη δημόσια συζήτηση το προσφυγικό πρόβλημα, άλλοτε θέ-

μα-ταμπού για τους περισσότερους ιστορικούς, ενώ οι απόψεις του ενισχύονται τα τελευταία χρόνια τόσο από τις δημοσιεύσεις Τούρκων ιστορικών όσο και από τη σύγχρονη βιβλιογραφική έρευνα. Για παράδειγμα, ο Μενέλαος Χαραλαμπίδης (*Η εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης στην Αθήνα*), δεινός μελετητής της κατοχικής και μετακατοχικής περιόδου, θα υποστηρίξει πως «οι Μικρασιάτες πρόσφυγες ήταν η ατμομηχανή της Αντίστασης», ενώ ο νεότερος Κωστής Καρπόζηλος (*Ελληνικός κομμουνισμός. Μια διεθνική ιστορία [1912-1974]*), ανασυγκροτώντας την προσφυγική αριστερή ταυτότητα, επισημαίνει την τεράστια σημασία του προσφυγικού στοιχείου αφού «αυτοί οι μέχρι χτες ανώνυμοι άνθρωποι, σύντομα πρωταγωνιστούν στην πολιτική ζωή της χώρας. Ετσι, για παράδειγμα, ο Μήτσος Παρτσαλίδης, ένας εικοσάρης πρόσφυγας από τη Ρωσία, μέσα σε δέκα χρόνια από τη στιγμή που πάτησε το πόδι του στην Ελλάδα αναδεικνύεται δήμαρχος, κόκκινος δήμαρχος, στην Καβάλα».

*Ο Α. Κάλφας είναι ποιητής και φιλόλογος

HTTPS://MIGRATION.GOV.GR/